

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОЗДОРОВЧО-РЕКРЕАЦІЙНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КУРОРТНО-ВІДПОЧИНКОВИХ МІСЦЕВОСТЕЙ ЗАХІДНОПОДІЛЬСЬКОГО ПРИДНІСТРОВ'Я У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XX СТОЛІТТЯ

Розглянуто природно-ресурсні передумови, характер територіальної організації та оздоровчо-рекреаційну спеціалізацію Західноподільського Придністров'я першої половини XX ст. Фактологічний матеріал творчих напрацювань подільських краєзнавців покладено в основу історико-географічного аналізу територіального осердя "Дністровської Рів'єри" – Заліщицької курортно-рекреаційної системи.

Ключові слова: курортно-відпочинкові місцевості, Західноподільське Придністров'я, Заліщицька курортно-рекреаційна система.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Західному Поділлю, з огляду на тривалий час перебування у складі Австро-Угорської імперії, а згодом Польщі, притаманна низка специфічних рис розвитку курортно-рекреаційної сфери. Особливої актуальності й ваги ретроспективно-географічні дослідження цих специфічних рис набувають зараз – у період відродження традиційних для даного терену форм природокористування, і передусім рекреаційного природокористування, та формування на цій основі пріоритетних завдань та дороговказів сталого геопросторового розвитку даного регіону.

Мета цієї праці – стислий історико-географічний аналіз особливостей формування та територіальної організації курортно-відпочинкових місцевостей Західноподільського Придністров'я у першій половині XX ст., коли рекреація перетворилася для досліджуваного терену в одну з провідних галузей господарської спеціалізації і принесла йому славу одного з ексклюзивних курортних районів Центральної Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика історико-географічних досліджень території Західної України є предметом численних наукових праць та розвідок сьогодення. Питання історичних, ресурсно-географічних, геополітичних, соціально- та економіко-географічних передумов формування рекреаційно-туристичної сфери цього регіону нині розробляються цілою низкою українських учених, з яких найбільш значущий доробок мають представники Тернопільської, Львівської, Чернівецької, Київської та Житомирської наукових шкіл історичної географії і краєзнавства – О.І. Шаблій, О.В. Заставецька, Я.О. Мариняк, М.Ю. Костиця, Я.І. Жупанський, В.П. Круль, П.Т. Тронько, Я.В. Верменич, Я.І. Серкіз, О.І. Вісьтак, О.О. Любіцева, О.І. Дутчак, С.В. Трубочанінов,

С.П. Кузик, Я.В. Луцький, М.Й. Рутинський та ряд інших дослідників [див. 11].

Виклад основного матеріалу. Краєзнавча спадщина дослідників Західного Поділля першої половини XX століття вражає. Лише побіжний огляд тогочасної краєзнавчої бібліографії дає сучасному дослідникові близько півтори сотні літературних першоджерел для всебічного ретроспективно-географічного аналізу природно- й суспільно-географічних передумов, геополітичних, економічних і навіть локально-патріотичних чинників формування в першій половині XX століття в Західноподільському Придністров'ї успішної і ринково-конкурентоздатної територіальної курортно-рекреаційної системи (ТКРС). Чільними серед цих літературних першоджерел (від академічних монографій до коротких заміток у періодиці), де пером очевидців і споживачів описано характерні риси структурно-функціональної та територіальної організації вище згаданої ТКРС, є:

- За сонцем до Заліщиків (Заліщики, 1937),
- Шварц Й. Заліщики й околиця. Путівник краєзнавчий (Тернопіль, 1931),
- д-р Паримончук Ф. Лікувальні чинники клімату Заліщиків (Заліщики, 1936),
- Кунзек Т. Наше Поділля. Опис туристично-краєзнавчий Тернопільського воєводства (Тернопіль, 1930),
- Д-р Сабатовський. Кліматичні особливості Дністровського каньйону і Покуття та їхня цінність для польської кліматотерапії (Польська Газета Лікарська. – 1927. – №. 43),
- Стенз Е. Вимірювання сонячного випромінювання в Заліщиках і Закопаному (Космос. – 1928. – Т. 53. – зошит II–III),
- д-ри Левицький С., Орлович М., Працил Т. Путівник по оздоровницям і клімато-оздоровчим місцевостям Галичини, що охоплює оздоровниці, курорти, клімато-

- оздоровчі місцевості та місцевості, де є мінеральні джерела, зрештою туристичні станції і бази зимового спорту (Львів, 1912),
- Путівник оздоровчо-туристичний на 1931–1932 рр. / За ред. Г. Піотровського (Варшава, 1931),
 - Польські курорти. Путівник курортами Союзу курортів польських (Варшава, 1932),
 - Путівник по Тернопільському воєводстві (Тернопіль, 1928);
 - Путівник по Польщі. Т. 2: Південно-східна Польща / За ред. С. Ленартовича (Варшава, 1937) тощо.

Названі праці [1–8, 10] є цінним джерелом історичної географії курортно-відпочинкових місцевостей Західного Поділля перед- і міжвоєнного періоду (10-і – 30-і рр. ХХ ст.). Тим паче, що вони підготовані на основі особистих вражень від оздоровлення в місцевих курортних місцевостях, а відтак містять низку оригінальних авторських спостережень і фактологічних деталей.

Початок ХХ століття в Галичині ознаменувався активізацією масового туристичного руху. В цей період остаточно сформувався основний “пік” туристичної активності – літній (літниськовий). Суттєво ускладнилася і територіальна організація курортно-відпочинкових місцевостей. Дедалі очевиднішу конкуренцію й попросту відпочинкову альтернативу дорогим бальнеологічним курортним центрам Передкарпаття та літниськовим центрам Карпат з 20-х років ХХ століття почали складати рекреаційні місцевості понад Дністром.

Ще на початку ХХ століття М. Орлович одним з перших звернув увагу громадськості на перспективність рекреаційного освоєння долини Дністра і формування тут унікальної в кліматичному відношенні Заліщицької ТКРС загальнодержавного значення. Сприятливими чинниками для цього, поряд з теплим кліматом, М. Орлович називав “винарні і величезні сади південних фруктів, зокрема вишні і полуниці, з огляду на які надавалися б вони для фруктового оздоровлення... іншою атракцією був би Дністер, вже тут доволі широкий, придатний і для чудових купалень, і для організації веслярського спорту...”; “бракує тут, однак, ще хоч якихось облаштувань для зручності гостей” [1, s. 25].

У 20-30-і рр. ХХ століття завдяки масовій цілеспрямованій агітації населення Польської республіки склалася мода на подорожі в

економічно занедбаніші східні землі, і передусім в етнографічно найкolorитніші терени Гуцульщини, Покуття й Західного Поділля [9]. Внаслідок цього понад чверть населених пунктів Західноподільського Придністров’я у 30-і рр. ХХ століття набули офіційного статусу літниськ і переживали будівельно-рекреаційний “бум”. По всій Польщі в агентствах туристичної спілки “Orbis”¹ з неабияким успіхом реалізувалися тури на літниськове побутовання в такі новомодні водно-рекреаційні осередки Придністров’я (“Дністровської Рів’єри” у тогочасних рекламних проспектах) як Заліщики, Старі Заліщики, Добрівляни, Окопи Святої Трійці та ін.

Кліматичні умови тогочасної Польської республіки обмежували можливості літньої пляжної рекреації північними приморськими курортами з нестійкою навіть посеред літа штормово-циклонічною погодою і недостатньо прогрітою акваторією Балтійського моря. Натомість, рекреаційні місцевості понад Дністром дуже швидко здобули славу й успішно позиціонували себе на ринку рекреаційних послуг як найпівденніші, найсонячніші й найтепліші пляжно-відпочинкові літниська країни.

Наприкінці ХІХ – у міжвоєнний період ХХ століття територіальним стрижнем і усталеною “візиткою” курортно-відпочинкових місцевостей Західного Поділля стала Заліщицька ТКРС. У кожному туристичному потязі Польщі подорожуючий мав змогу переглянути промоційну брошуру із такою характеристикою Заліщиків: “Терен курорту лагідно підноситься від річкової луки (150 м. над р. м.) в північний бік і переходить в Подільське плато (260 м. над р. м.)... Найбільша кількість погожих днів в Польщі, потужний вплив сонця, дякуючи нахилу терену на південь і місцевій рефлексії сонячних променів, вітровий затишок та особлива чистота й лагідність повітря творить тут – в каньйоні Дністра – осяйний острів сонця, чогось подібного марна справа шукати в інших околицях Польщі” [5, s. 1-2].

Після широкого визнання курорту природно-рекреаційні особливості Західноподільського Придністров’я стали предметом наукових студій ряду авторитетних учених кліматологів, курортологів, географів-краєзнавців. Так, польський метеоролог Е. Стенц 1928 року на шпальтах наукового часопису “Кос-

¹ (один з офісів “Orbis” працював у Заліщиках на вул. Св. Станіслава)

мос” на підставі аналізу даних багаторічних метеоспостережень прирівнював Заліщицький курорт за основними рекреаційно-кліматичними характеристиками до прославлених курортів Адріатики; роком раніше кліматолог д-р Сабатовський – до чорноморських курортів. Місцеві курортологи першої половини ХХ-го століття, заострюючи увагу на температурному максимумі, констатували: “Особливий мікроклімат сонячного пляжу з винятковою силою сонячного опромінення і температурою повітря, що нерідко доходить до 55-58 °С {зрозуміло, просто неба, а не в затінку – М. Р.}, уподібнює ту частину Заліщиків до північно-африканських кліматооздоровчих станцій” [5, s. 6]. А авторитетний подільський краєзнавець Т. Кунзек, порівнюючи усереднені сезонні криві атмосферних показників, стверджував: “Заліщики, що володіють справді південним кліматом, цілком заслуговують називатися “польським Мераном” (Меран (нім.) або Мерано (італ.) – прославлений завдяки м’якому цілощому клімату альпійський курорт Північної Італії на р. Адідже – М. Р.)” [2, s. 15]. Тут мусимо зауважити, що тогочасні учені-кліматотерапевти оперували не стільки даними Заліщицької метеостанції при Державному інституті садівництва, яка знаходилася на вищому гіпсометричному рівні і була відкрита для вітрів, скільки метеопказниками, які знімали безпосередньо на курортному пляжі.

Стан розвитку рекреаційної інфраструктури Заліщицького курорту ілюструють такі промовисті факти:

✓ “На курорті ординує вісім лікарів, є сучасний госпіталь, рентген, діатермія, дім здоров’я і два стоматологічні заклади. Всі готелі і пансіонати мають електричне освітлення, воду і каналізацію... Пансіонатів є двадцять, з них два відкриті цілий рік, і два готелі” [5, s. 6] – “Гранд” і “Центральний” (з однойменними ресторанами), розташовані на центральній вул. Собеського. Скромніші умови пропонував розташований тут-таки поблизу готелів заїжджий дім Германа Роллера. “Крім того є декілька другорядних готелів” [8, s. 310];

✓ “Пансіонати: Офіцерський будинок відпочинку в чотириповерхових будівлях, оснащених з комфортом, місткістю понад 200 номерів, відкритий з 15 квітня по 15 листопада, “Сонячний”, “Пляж”, “Сленівка”, “Світ”, “Пансіонат Старжинських”, “Ustronie” “Затишок”, “Оаза”, “Naglerowka”, “Здоров’я”, пансіонат п. Воглової, “Світлий” і пансіонат п. Со-

колової” [8, s. 310]. Серед української інтелігенції особливою популярністю користувався пансіонат “Київ” родини Максимовичів, розташований у вишневому саду над Дністром;

✓ “Серед тих садів... у селянських хатах і приватних віллах є покої для винаймання... (в кількості близько 200 покоїв)” [8, s. 310]. “Приватне помешкання в Заліщиках чи сусідніх Добрівлянах, серед садів поблизу річки чи оддалік від неї, можна винайняти на місці, або листовно через Курортну комісію” [5, s. 7]. “Місячна вартість покою від 70-80 зл. залежно від умов. Цілковите утримання (проживання з харчуванням) однієї особи вартуватиме 200 злотих/місяць” [6, s. 100];

✓ “До санітарного округу Заліщицького курорту належать місцевості Старі Заліщики і Добрівляни...” [7, s. 354];

✓ “Більші групи туристів в часі літньої феєрії можуть розміщатися в школах. Місцевий відділ ПТТК утримує в літньому сезоні притулок на 20 ліжок в учительській семінарії” [6, s. 101];

✓ “Сонячний пляж біля залізничного мосту має кабінки для переодягання, дві просторі огорожені площадки, дерев’яні сходні до води, ресторанный павільйон, лежаки і коші. Пляж на Старих Заліщиках також має лежаки і коші” [10, s. 170];

✓ “Лежаки, коші, пляжні парасольки, а також каяки, весельні і моторні човни уможливають яке кому до вподоби користування сонцем, повітрям і річковими купаннями. В павільйонах на пляжах можна отримати легкі закуски, прохолоджувальні напої і фрукти. Двічі впродовж дня курортний оркестр піднімає настрій і вносить різноманіття в пляжний побут. Після обіду елегантна курортна публіка зустрічається на післяполуденному концерті на пляжі, а увечері – при звучанні обраних публікою музичних творів у павільйонах і кав’ярнях. Аматори спорту послуговуються тенісними кортами, грають у футбол, волейбол і баскетбол, або вправляються у водних видах спорту. Не бракує також кінопоказів, виступів гарних театральних колективів, концертів і т. п. атракцій. Курортна комісія організовує цілу низку імпрез, як от народні забави, конкурси, змагання плавців і веслувальників” [5, s. 8-9]. Аналогічні імпрези міська влада організувала на базі Літнього театру князя Йозефа Понятовського в старому парку та на променаді біля обеліску на честь 200-річчя звільнення Відня в новому міському парку;

Рис. 1. Відпочивальники на пляжі “Сонячний” та біля човнової станції Т-ва веслувальників (фото запозичено з часопису “Туристика” за 1936 р.)

Таблиця 1.

Назва, розташування й місткість основних курортних пансіонатів і інших нічліжних закладів Заліщицького курорту станом на 1937 рік (за даними [7])

№	Назва закладу	Адреса	Місткість, місць
<i>пансіонати</i>			
1	Офіцерський будинок відпочинку	вул. Ген. Конажевського	400
2	“Пляж”		50
3	“Морея”	вул. Різницька	45
4	“Ірена”	вул. Садова, 1	30
5	“Неаполь”	вул. Баторія, 6	30
6	“Сленівка”	вул. Баторія, 32	30
7	“Здоров’я”	вул. Нова	30
8	“Віта”	вул. Ген. Конажевського	25
9	“Баллада”	вул. Ген. Конажевського, 5	25
10	“Казка”	вул. Нова	20
11	“Рів’єра”	вул. Добровлянська	20
12	“Устронь”	вул. Проста, 7	20
13	“Світлий”	вул. Польова	18
14	“Яніна”	вул. Баторія, 5	15
15	“Кресов’янка”	вул. Садова, 18	15
16	“Старжинської”	вул. Головна, 17	10
17	“Wzros”	вул. Зелена	12
18	“Naglerowka”	с. Добровляни	20
<i>лікувальні заклади</i>			
19	Міський госпіталь		120
<i>центральні готелі</i>			
20	“Варшава”	пл. Ринок	30
21	“Готель Герінгера”	пл. Ринок	10
22	“Готель Роллера”	вул. Собеського	10
23	“Адрія”	вул. Собеського	10
<i>туристичні бази/притулки</i>			
24	“Будинок туристичний” та інформаційне бюро ПТТК	обіч залізн. вокзалу	80
25	“Шкільний туристичний притулок”		30

✓ “Сезон розпочинається в квітні і триває до пізньої осені” [8, s. 310];

✓ “...виняткові чинники стягують на сонячний берег Дністра хвилі літників і курортників. Їхня чисельність стабільно зростає... 1924 року бавилося в Заліщиках близько 300 осіб, 1927 року – вже близько 3000 осіб з різних околиць Польщі” [6, s. 103].

Медичне консультування рекреантам надавали такі відомі заліщицькі курортологи як д-ри Долинський, Ясинський, Мановарда і Розенбаум.

Рекреаційному “буму” дана ТКРС не в останню чергу завдячує налагодженню зручної комунікації із основними центрами генерування рекреаційних потоків. Основний потік літ-

никарів традиційно прибував зі Львова й Тернополя пасажирськими потягами лінії “Тернопіль – Копичинці – Чортків – Тлусте”. Проте в 30-і рр. для задоволення дедалі зростаючого напливу рекреантів була запроваджена низка спеціальних сезонних туристичних (вакаційних) потягів із Варшави, Познаня, Львова та Станіслава. Для зручності рекреантів із столиці, північних, західних і центральних воєводств Польщі з квітня по 15 вересня тричі на тиждень курсував потяг “Варшава – Заліщики”

(через Коломию) із спальними безпересадочними вагонами. Такі ж безпересадочні вагони надавали в потягах “Львів – Заліщики” і “Станславів – Заліщики”. Крім того, з Коломиї, Тернополя і Чорткова в Заліщики курсували регулярні автобуси.

Відповідно до спеціальної угоди між Курортною комісією та дирекцією державної залізниці, для всіх рекреантів, які оздоровлялися в Заліщиках понад 14 діб, існували суттєві знижки на зворотній проїзд залізницею.

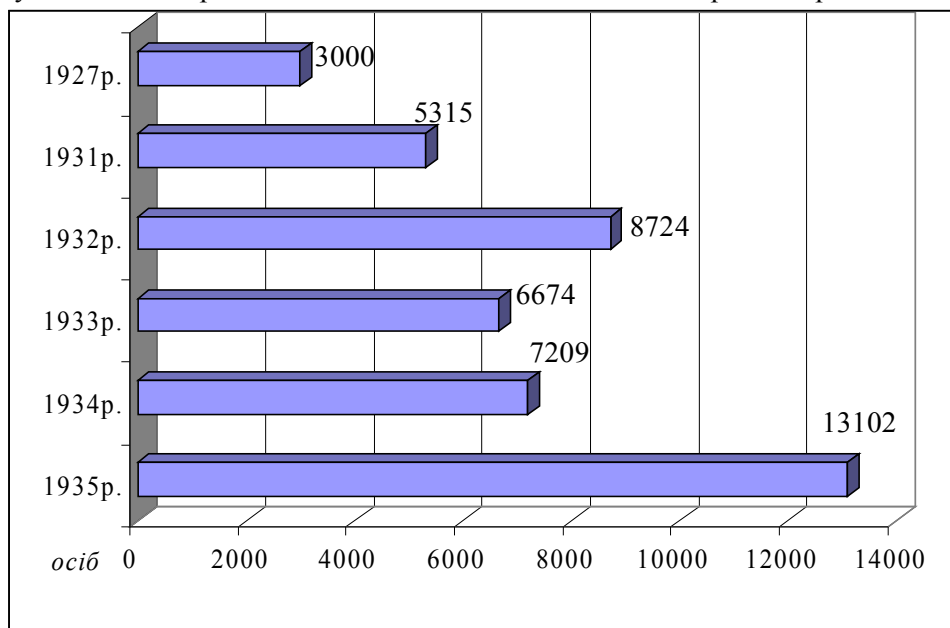

Рис. 2. Динаміка зростання чисельності сталих гостей-курортників у Заліщиках за 1927 – 1935 рр., осіб (вихідні статистичні дані наведено у [7]).

Рис. 2. ілюструє, наскільки динамічно розвивався курорт у 30-і рр. ХХ століття. Помітний спад у 1933 році пов’язуємо з жахіттями голодоморного геноциду українського народу по той бік Збруча – в УРСР. Адже багаті на врожай Борщівський і Заліщицький повіти тими днями приймали поодиноких скривавлених і напівживих утікачів з-за Збруча, яким поталанило прорватися крізь кулеметні заслони радянських прикордонних військ і врятуватися від голодної смерті. Геополітична ситуація в регіоні була доволі тривожною, що відлякувало зажиточних польських рекреантів, та й у душах української інтелігенції Галичини панували сум’яття й траур, що не могло не спричинити незначний спад кількості курортників.

Утім, уже літній сезон 1935 року приніс Заліщицькому курорту новий рекорд – чисельність сталих гостей-курортників (які оселялися на 7, 14 і більше діб) суттєво перевищила десять тисяч осіб! Таким чином, лише за перші

п’ять років цілеспрямованої рекламної промоції й енергійних організаційних зусиль місцевих патріотів – членів Курортної комісії – Заліщицький курорт акумулював кільканадцять тисяч злотих інвестицій у розбудову курортно-рекреаційної інфраструктури й не лише зумів подвоїти кількість курортників, а й істотно розширив географію потоків відпочивальників за рахунок налагодження прямої комунікації із західно- й центральнопольськими воєводствами.

Загалом, у 30-і рр. минулого століття щороку в межах курортно-відпочинкових місцевостей Західноподільського Придністров’я займалися активним та етнокультурним туризмом, оздоровлялися в курортних пансіонатах, відпочивали в численних оселях-літниськах і т. зв. “вакаційних колоніях” для шкільної і студентської молоді від 15 до 25 тисяч рекреантів. Адже ще на початку 30-х років ХХ століття слідом за провідними оздоровчими і відпочинковими курортами Галичини на курорті Залі-

щики запровадили систему соціальних знижок з метою продовження високого курортного сезону й залучення широких верств рекреантів.

“Величезну атрактивність Заліщикам забезпечують околиці, багаті як на цікаві пам’ятки, так і на неперевершені краєвиди на річках Дністрі і Сереті, на найбільші каньйони Поділля з фантастичними скелями, на водоспади і на села, що тонуть в розлогих садах...” [2, s. 16].

Із Заліщиків розходила мережа популярних масових туристичних маршрутів до визначних природних та історико-культурних об’єктів (редуги епохи турецьких воєн (XVII ст.), система земляних шанців часів Кримської війни (1854), руїни замків у Червоногороді, Окопах, Язлівці та ін., монастир у с. Хрещатик, печери біля сіл Кривче і Більче, печери села Лисичники Кошова та Лиличка, в яких селяни переховувалися від наскоків татар, печерний храм у Монастирку, атракційні стінки Дністровського каньйону (Стрілка, Чагар тощо), “кам’яні гриби” й скелі-останці на кшталт подільського Сфінкса в Голіградах, “дівочі сльози” та прокуті у стінках місця розвантаження високодебітних джерел, крутопаді каньйонів Серета і Тупи, Джуринський водоспад тощо), а розгалужена мережа одноденних автобусних екскурсій пропонувала не менш захоплюючі тури в етнографічні поселення Подільського Придністров’я [12], ознайомлення з побутом, багатою спадщиною матеріальної і духовної культури українців, старожитніми дерев’яними і муровано-дерев’яними церквами східного обряду із екзотичною, незвичною для польського міщанина архітектурою та внутрішнім оздобленням.

Межі Заліщицької ТКРС окунтувалися із поступовим набуттям довколишніми селами статусу літниськ і вакаційних колоній. Першим офіційний статус кліматичного курорту ще в останню третину XIX століття здобуло містечко Заліщики, згодом літниськово-рекреаційні функції набули такі суміжні подільські поселення, “нанизані” вздовж сточища Дністра, як Старі Заліщики, Печорна, Зелений Гай, Добрівляни, Городок, Виноградне й Зозулинці. Значна робота з рекреаційного освоєння даного терену проводилася краєзнавче-туристичними організаціями Тернопільського воеводства. А наприкінці 30-х рр. XX століття межі Подністровського відпочинково-туристичного ареалу сягнули Окопів Святої Трійці (незважаючи на їх прикордонний статус).

Висновки. Таким чином, Заліщицька

ТКРС зайняла у тогочасній Польській республіці унікальну рекреаційну нішу серед понад 260 офіційних курортів державного значення. Заліщики з успіхом позиціонували себе на ринку як:

- кліматолікувальний курорт з унікальним набором сприятливих мікрокліматично-погодних показників, *пріоритетно рекомендований* медиками-курортологами для дітей з ослабленим імунітетом, хворих на сухоти і хронічні легеневі недуги, стани після перенесення запалення легенів і грипу, запалення нирок, а також нервові захворювання (центральної і периферичної нервової системи) і т. і. [див. 4];

- єдиний в Польщі ефективний курорт для хворих на недокрів’я (анемії) [5, s. 4] з огляду на насичене киснем повітря та місцеве червоне вино, багате на залізо та інші корисні для кровотворення макроелементи;

- гідротерапевтичний курорт для людей із захворюваннями опорно-рухового апарату тощо;

- гомеопатично-дієтологічний курорт з унікальними методиками енотерапії (лікування вином за взірцем французьких курортологів) та овочево-фруктових дієт, рекомендований польськими медиками-курортологами для осіб з різними проявами авітамінозу, рахіту, сповільнення росту, ожиріння і порушення обміну речовин, ослабленим хронічними захворюваннями імунітетом і т. і.;

- пляжно-відпочинковий курорт сімейного типу для тривалого літникарювання родин з дітьми;

- курорт для активної молоді з унікальними можливостями для занять популярними видами водного спорту та самодіяльно-екскурсійного мандрівництва теренами, унікальними в природно-ландшафтному, історико-меморіальному й етнографічному відношеннях.

Зі шпальт тогочасної польської туристичної періодики можемо сформувані узагальнений образ (бренд) Заліщиків як ідеальної місцини для оздоровлення сонцем, водою і багатими на вітаміни південними фруктами, найтеплішого в країні і вельми модного курорту з модерною пляжною інфраструктурою, сучасними закладами гідрокліматотерапії, поміркованою ціновою політикою, розмаїтими можливостями занять водними видами спорту, скелелазінням, спелеологією, відвідуванням легендарних замків давньої Речі Посполитої, овіяних славою середньовічних героїв, унікальною можливістю відвідати місци-

ну, де сходяться кордони Польщі, СРСР та Румунії.

Література:

1. *Dr. Stanisław A. Lewicki, Dr. Mieczysław Orłowicz, Dr. Tadeusz Praschil.* Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji obejmujący zdrojowiska, uzdrowiska, miejscowości klimatyczne oraz miejscowości posiadające źródła mineralne, wreszcie stacje turystyczne i sportów zimowych. – Lwów: Grafil, 1912. – 360 s.
2. *Kunzek T.* Nasze Podole. Opis krajoznawczo-turystyczny województwa tarnopolskiego. – Tarnopol, 1930. – 222 s.
3. *Orłowicz M.* Ilustrowany przewodnik po Galicji, Bukowinie, Spiszu, Orawie i Śląsku Cieszyńskim. – Lwów: Grafil, 1919. – 510 s.
4. *Parymończuk Fr. Dr.* Czynniki lecznicze klimatu Zaleszczyk. – Zaleszczyku, 1936. – 20 s.
5. Po słońce do Zaleszczyk. – Zaleszczyky, 1937. – 12 s.
6. Przewodnik po województwie Tarnopolskiem: z mapą. – Tarnopol, 1928. – 140 s.
7. Przewodnik po Polsce w 4 tomach. T.2: Polska Południowo-Wschodnia / pod. red. S. Lenartowicz. – Warszawa: [b.n.w.], 1937. – 540 s.
8. Przewodnik zdrojowo-turystyczny na 1931-1932 r. / Pod. red. H. Piotrowskiego. – Warszawa: Zakład Graf. B. Padrecki i S-ka z. o. o., 1931. – Wyd. II. – 350 s.
9. *Rutyn's'kyj M., Pantylej W.* Obszary problemowe w turystyce Ukrainy // *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska.* – Lublin, 2009. – Vol. LXIV. – S. 141-155.
10. *Uzdrowiska polskie.* Przewodnik po uzdrowiskach zrzeszonych w Związku Uzdrowisk Polskich. – Warszawa: Helikon, 1932. – 214 s.
11. *Круль В. П.* Исторична географія Західної України: навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. / *В. П. Круль.* – Чернівці: Вид. ЧНУ, 2008. – 188 с.
12. *Рутинський М. Й.* Ландшафтна детермінованість селитебного й агрогосподарського освоєння Подільського Придністров'я: етноісторична зумовленість, сучасний стан / *М. Й. Рутинський* // Наукові записки Вінницького ун-та імені Михайла Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця, 2001. – Вип.1. – С. 62-68.
13. *Рутинський М. Й.* Стратегічні пріоритети розвитку туризму в Подільському регіоні / *М. Й. Рутинський* // Регіон-2003: стратегія оптимального розвитку. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22-25 квітня 2003 р., м. Харків). – Харків: РВВ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2003. – С. 81-82.

Резюме:

М. Рутинський. ТЕРРИТОРИАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ І ОЗДОРОВИТЕЛЬНО-РЕКРЕАЦІОННА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КУРОРТНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНИХ МЕСТНОСТЕЙ ПОДОЛЬСЬКОГО ПРИДНЕСТРОВ'Я В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ ХХ ВЕКА.

Рассмотрены природно-ресурсные условия, характер территориальной организации и оздоровительно-рекреационную специализацию западноподольского Приднестровья первой половины XX века. Фактический материал творческих разработок польских краеведов положено в основу историко-географического анализа территориального сердечника "Днестровской Ривьеры" – Залещицкой курортно-рекреационной системы.

Ключевые слова: курортно-оздоровительные местности, Западноподольское Приднестровье, Залещицкая курортно-рекреационная система.

Summary:

Rutyn's'kyi M. TERRITORIAL ORGANIZATION AND HEALTH-RECREATIONAL SPECIALIZATION OF RESORTS LOCALITY OF WEST PODILLYA PRYDNISTROVYA ARE IN THE FIRST HALF OF XX CENTURY.

Naturally-resource pre-conditions, character of territorial organization and health-recreational specialization of West Podillya Prydnistrovya of the first half of XX century, are considered. Material of creative works of the podilsk researchers of a particular region is fixed in basis of retrospectively-geographical analysis territorial core of "Dniester Riviera" – the Zalischiki resort-recreational system.

Keywords: resort and recreation areas, West Podillya Prydnistrovya, Zalischiki resort-recreational system.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 13.01.2012р.